



## TÜRK FELSEFESİ TARİHİ ÇALIŞMALARININ DAYANAKLARI\*

### THE BASES OF STUDIES ON HISTORY OF TURKISH PHILOSOPHY

Anılcan TARAKÇI\*\*  
Önder BİLGİN\*\*\*

#### Öz

Felsefe nerede, ne zaman, kiminle başlar? Felsefe olarak nitelenebilecek ve tarihi kaynaklarla desteklenebilecek ilk düşünceler ne zaman ortaya çıkmıştır? Felsefe Tarihi için cevaplanması daha kolay olan bu sorular, tarihsel dönem aralığının dışındaki "felsefe"nin kendisinin başlangıcı için aynı netlikte cevaplandırılmaz. Bunun elbette birçok nedeni vardır. Ancak tarihsel dönemlere gelindiğinde hem felsefe hem de felsefe tarihi hakkında yukarıda sorulan sorular daha berrak bir biçimde cevaplama imkânına kavuşmuş oluruz. Felsefe insanlığın ortak mirası iken, felsefe tarihi; dinsel, dinsel, dönemsel, etnik ve tarihsel olarak ayrılabilen ve yazılabilmektedir. Bu anlayıştan yola çıkıldığında da farklı coğrafyalarda yaşamış olan milletlerin farklı düşünce sistemleri geliştirdiklerini kabul etmek gerekir. Her milletin kendine has özelliklerini yansıttığı, *mitolojik*, (kozmojenik, kozmogonik ve teogonik), *kültürel* (bilgi türlerine dayalı) ve *felsefi* önerileri mevcuttur. Bu öneri ve özelliklerin toplamı o milleti oluşturur. Milletlerin gelenekleri, hayata bakışlarını; yaşam anlayışları, evrene dair korunma tedbirlerini; fikirleri de doğa ile olan hayatta kalma ve hayatı anlamlandırma özelliklerini yansıtır. Hepsinin toplandığı çatı ise, o milletin felsefesidir. Dünya devletlerinin birçoğu bugün kendi milli felsefelerini kurmuş ve resmi eğitim kurumlarında bir disiplin olarak öğretmektedirler. Bir milletin felsefesini araştırırken o milletin kültüründen yola çıkılır. Çünkü bir millet kültürde, kültür de millette varlığa çıkar. Bu anlamda Türk kültür tarihi, en köklü kültür tarihlerinden biri olduğuna göre felsefi yanı da vardır. Öyleyse, incelenmelidir. Dünya coğrafyasının farklı bölgelerinde tarih boyunca çeşitli etkileşimlerde bulunarak, fikir dünyası ve hayat görüşü oluşan Türk milletinin, kültür tarihinden felsefeye ait olanlarını süzmek ve belirlemek gerekir. Bu makalede Yunan felsefesi değil, Yunan felsefesi tarihi nitelemesinin daha doğru olduğu gibi Türk felsefesi değil, artık başlamış olan Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarına mütevazı bir katkı için düşünülen dayanaklar sunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Felsefe Tarihi, Türk Felsefesi Tarihi, Türk Mitolojisi.

#### Abstract

Where is the philosophy begins, when, with whom? When did the first ideas, which could be described as philosophy and supported by historical sources, emerged? These questions, which are easier to answer for the History of Philosophy, cannot be answered with the same clarity for the beginning of the philosophy, outside the historical period. There are, of course, many reasons. However, when we come to the historical periods, we will have the opportunity to answer the questions mentioned above both in terms of philosophy and history of philosophy in a clearer way. Philosophy is the common heritage of mankind, the history of philosophy; linguistic, religious, periodic, ethnic and historical can be separated and written. From this point of view, it is necessary to acknowledge that nations that have lived in different geographies have developed different systems of thought. Each nation has its own characteristics, mythological (cosmological, cosmogonic and theological), cultural (based on knowledge types) and philosophical suggestions. The sum of these suggestions and features create that nation. The traditions of nations, their view of life; understanding of life; The ideas also reflect the characteristics of survival and life-meaning with nature. The whole roof is the philosophy of that nation. Many of the world's states have established their national philosophies today and teaches them as a discipline in official educational institutions. When studying the philosophy of a nation, it is based on the culture of that nation. Because a nation in culture, culture also becomes a nation. In this sense, Turkish cultural history is one of the most deeply rooted cultural histories. So, it should be examined. In different regions of the world geography, by making various interactions throughout history, it is necessary to filter and determine the Turkish nation, which consists of the idea world and life view, from the cultural history of philosophy. In this article, not only the philosophy of Greek philosophy but the history of Greek philosophy is more accurate, but the foundations of Turkish Philosophy History, which have started now, are presented.

**Keywords:** History of Philosophy, History of Turkish Philosophy, Turkish Mythology.

#### Giriş

19.yy'dan itibaren Batı düşüncesi ve yenileşme hareketleri içerisinde olan Türkler, geçen zamanda hem teknik hem de ilim anlamında birçok görüşten haberdar olmuş ve yerel bilgilerine evrensel olanın bilgilerini de eklemişlerdir. Bu anlamda artık tarihsel ve kültürel birikimlerinden yola çıkarak yeni atılımlar yapma sırası gelmiştir. Batılı yol ve yöntemlerin, kültür ve felsefe araştırmalarında kullanılmasıyla, somut sonuçlar elde edilebilecektir. Türk Felsefesi Tarihi araştırmalarında en önemli amaçlardan birisi de Türk milletinin özünden haberdar olarak özüne uygun bir yaşayış biçimi göstermesidir. Bu çerçevede Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları

\* Bu çalışma 7-8 Aralık 2018 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi'*nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

\*\* Akdeniz Üniversitesi Doktora Öğrencisi, anltrkc@gmail.com

\*\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, obilgin@akdeniz.edu.tr



aynı zamanda Türk Kültür Tarihine de katkı sunmayı amaçlamaktadır. Dünyadaki gelişmelerden haberdar olmanın yanında bu gelişmelere katkı sağlamak zorunluluğu vardır. Bu yüzden Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları önemini korumaktadır. Bu durum tam manasıyla “kendine gelmek”, “kendine dönmek” ve “kendini bulmak” tanımlamalarıyla açıklanabilir (Yakit, 2013, 18).

Bir milletin felsefe tarihini ortaya çıkarmanın, milleti oluşturan bireylerin dünya görüşünde yapacağı değişiklik itibarıyla, günün ve yarının felsefesini oluşturmak için mühim olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Felsefe tarihi, bilindiği üzere dünün felsefesidir ve bugünü oluşturan, yarını da kuracak olan dündür. Bu yüzden ki, geçmiş birikimlerinin bilincinde olan milletler için bugünü yaşamak ve geleceği oluşturmak daha kolay olacaktır. Türkiye bilim hayatı için bugünkü felsefe ortamı, geçmişe kök salan nedenlerin araştırılıp ortaya çıkarılmasıyla daha iyi anlaşılacaktır ve geleceğin felsefesine uzanma noktasında sağlam bir referans sağlanmış olacaktır (Uygur, 2002, 61).

Türkiye’de Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının dayanağı olan temel sebepleri, evrensel anlamda felsefenin ve felsefe tarihinin gerçeklikleri bağlamında açıklama gereği duyduğumuzda, bu sebeplerin dört başlık altında toplanabildiği görülmektedir. Bu başlıklar, Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının hangi sebeplerle gerekli olduğu ve ortaya çıkarılması halinde getirilerinin ne olacağının ortaya koyulması açısından önemlidir. Bunlar; felsefeye duyulan saygı, tarihe karşı sorumluluk duymak, evrensel anlamda geleceğin inşasında rol alabilmek ve felsefe tarihçiliği bilinciyle şüphe ve merak duymaktır. Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının dayanakları bu dört ana başlık altında incelenecektir.

### 1. Felsefeye Karşı Sorumluluk

Felsefenin ya sistematik ya problematik ya da kronolojik bir şekilde ilerlediği göz önünde bulundurulduğunda, farklı coğrafyalarda gerçekleşen düşünce hareketlerinin çeşitliliği de felsefenin birikimini artırmak ve onu daha değerli bir hale getirmek açısından oldukça önemlidir. Hiçbir zaman felsefe tek bir coğrafyaya ait olmamış ve tek bir kültürün düşüncelerini yansıtmamıştır. Bu durum felsefenin evrensel niteliklerine aykırıdır. İnsan düşüncesinden doğduğu ve insan düşüncesini yansıttığı hatırlandığında felsefeyi belirli bir dönem, coğrafya ve dil ile sınırlamamak gerekir. Bu durum, felsefeye daha fazla önem verilen, dönemsel olarak daha yoğun felsefe yapılan coğrafyalar olduğu gerçeğini değiştirmemelidir. Bir kültüre ait felsefi düşüncenin o dönem felsefe etkinlikleri çerçevesinde işlenmemiş olması, bir düşünce sisteminin olmadığı anlamına gelmemelidir. O kültür içerisinde oluşan felsefeyi; yaşayış şekillerinden, inanışlardan, sanattan ve hatta barınak ve kentlerinden anlamak olanaklıdır. Farklı kültürel anlayışların öğrenilmesi, felsefenin yelpazesini genişletecek ve yeni sorular sorulmasına imkân sağlayarak yeni bakış açılarına neden olacaktır.

Yukarıdaki nedenlerle; Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının en önemli faydalarından bir tanesi, beklendiği üzere, felsefe tarihinin bir parçasını gün yüzüne çıkarmak olacaktır. Bu durum tam olarak felsefeye duyulan saygının bir sonucu olarak kendini gösterecektir. Türk Felsefesi Tarihi araştırmacıları bu bağlamda felsefeye karşı bir sorumluluk bilincinde olmalıdırlar. Tarihsel bütünlükle Türk kültür coğrafyası içerisinde ortaya çıkmış olan yaşam biçimleri, düşünsel yansımalar felsefe için bir basamaktır. Tarih boyunca Türklerin yaşadığı coğrafyalarda inanış, yaşam tarzı, ruhsal dünya, gelenek ve göreneklerin ortaya çıkarılması birikimsel olarak ilerleyen felsefeye yeni bir alan ve kaynak oluşturacaktır.

Aynı zamanda, henüz kaynakları ve düşünsel dünyası tam olarak yansıtmamış olan Türk kültürel birikiminden onun felsefesinin süzülmesi, Türk toplumunun felsefeye bakış açısını değiştirecektir. Bugüne kadar yapılan çalışmaların nitelik ve niceliksel olarak Türk Kültür Tarihini tam yansıtmadığını söyleyebiliriz. Bu kapsamlı bir kültür tarihi ve felsefe tarihi eserimizin olmamasından da anlaşılmaktadır. Üzülerek ifade edebiliriz ki; felsefede olduğu gibi kültürün hiçbir alanında Türk milletinin birikimini tam olarak ortaya koymuş çalışmalar yapılamamıştır (Uygur, 2002, 51). Geçmişin bilincinde olan, geçmiş kültürün düşünsel yönlerinin farkında olan ve bunu öğrenen bireyler eylemlerinde felsefi bir tutum sergilemek gereği duyacaklardır. Bu durum hem Türkleri felsefeye açık hale getirecek, hem felsefeyi açık seçik yapılar hale getirecek, hem de felsefe tarihine yön verecek filozofların yetiştirilmesini sağlayacaktır. Böylece de felsefenin daha geniş bir insanlık skalası oluşacaktır. Felsefenin niteliğinin artması ve tüm insanlığın görüşlerinin ortak mirası olma yolunda bir adım daha attırarak olan bu durum ile birlikte Türk milletinin yaşamı ve fikirleri de ortaya çıkarılacaktır. Bu nedenledir ki bir millete ait kültür tarihinin ortaya çıkarılması aynı zamanda o milletin felsefe tarihini de ortaya çıkarma yolunda atılacak ilk adım olacaktır. Çünkü felsefe, kozmogonik özelliklerin ağır bastığı çağlardan itibaren birikerek, mitolojiye ve daha sonra bütünlüklü bir yapı halinde kültürel geleneğin üzerine inşa edilmiştir. Bu açıdan, felsefe kültür temelli bir olgu olduğuna göre, Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının mukaddimesi olarak kültür tarihimizin incelenmesi ve aydınlatılması gerekmektedir. Bir felsefi



anlayış olup olmadığını anlamak, felsefe geleneğinin varlığını test etmek, kültürel birikimi aydınlatmaktan geçer (Gürsoy, 2014a, 12).

Tam bir felsefe tanımı yapmak zordur. Felsefeyi belirli bir topluluğun ürünü olarak görmek ya da belli bir coğrafyaya ait bir şey olarak algılamak onun evrensel niteliğine yapılmış en büyük haksızlık olacaktır. Bu tutum felsefenin alanını daraltmak, irca etmek ve indirgemek demektir. Oysa felsefe her zaman ve şartta rasyonel, evrensel, tutarlı ve şümüllü bir insan etkinliği, düşünüş ve bir zihni eylemdir. Öyleyse evrensellik ideali belli bir topluğa da özgü değildir. Ülkemizdeki ve dünyanın aynı görüşe sahip felsefecileri için katı bir görüş olarak felsefe, Batı coğrafyasının tekeline terk edilmiş olabilir. Ancak eldeki veriler ve tarihsel gerçeklikler bu durumun tam tersini göstermektedir. Yapılması gereken felsefenin yeniliklere açık tutulması, gelişme ve bakış açısını genişletme ihtimalinin yok edilmemesidir. Cumhuriyet tarihi boyunca bu durumdan yakınan ve felsefenin gelişiminin yeni kültürlerle ait özelliklerin benimsenmesinden geçtiğini belirten felsefeciler olmuştur (Uygur, 2002, 16). Bahsedildiği tarzda bir tutum sergilendiğinde felsefenin alacağı hal, bugün dünyanın yaşadığı halden anlaşılmaktadır. Felsefe durağanlaşmış, yeni olan her şeyin hızlıca tüketildiğine dair bir kanaat oluşmaya başlamıştır. Bu durum elbette ki felsefe açısından son derece tehlikelidir ve burada en büyük görev felsefecilere düşmektedir. Çünkü felsefeci felsefe ile yücelirken, aktif olmayan, statik bir felsefe, bir kısır döngü oluşturacak, onunla meşgul olan insanın anlam arayışına yeni alternatifler getirmeyecektir. Felsefeye süreklilik kazandıran unsurlardan biri de onu yeni sorularla beslemektir.

Felsefenin geleceği hem geçmişin hem de bugünün problemidir. Çünkü geleceği oluşturan bir etken geçmiş olduğu gibi, şimdinin kısalığında her an geçmiş olmaya mahkûm olan *bugün* de felsefenin geleceğinde büyük pay sahibidir. Felsefe tarihçisi geçmiş aydınlatmak ve yeni bakış açılarına imkân sağlamak ister. Yine o, bugünü bir tutum ve tavır olarak yaşar. Aynı zamanda felsefe tarihçisi, hem kendine hem de yaşadığı toplumun sorunlarına veya salt bir sorun olarak felsefeye bir gelecek perspektifi yükler. Bir toplumda felsefeye verilen değer artması, bu değer farkına varılması gerçekleştiğinde felsefenin geleceği açısından önemli bir adım atılmış olur. Bu da başlı başına felsefe ile yücelmek, 'Tanrıca olana' aşk ile yönelmek, yol almak, terfi etmek demektir. Felsefeye karşı sorumlu olmak ve felsefeye saygı duymak, onun için kaygılanmakla mümkün olacaktır.

Bütün bu yaklaşımlar ışığında Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının en büyük dayanağı, felsefeye duyulan saygı ve aşktır. Türk Felsefesi Tarihi, hayali ve temeli olmayan bir tarihsellik iddiası değildir. Türk Tarihi en eski tarihlerden biridir. Hatta bu iddia, bir açıdan Türk ile tarihi olmak bakımından eşitler. Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları, Türk Tarihinin tüm zenginliğini, kültürel birikimini kendine temel edinmiştir. Bugüne kadar kültürel yönden ve özellikle felsefi yönden incelenmemiş olan Türk Tarihi, bu yönden incelendiğinde felsefeye ilgi ve saygının artmasına yol açacaktır. Böylece tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamış olan Türklerin yaşama ve varlığa dair bakış açıları felsefeye yeni boyutlar katacaktır. Mitolojik verilerin zenginliği ve derin anlam içeren nitelikleri dahi Türk Tarihinin felsefi bir zemine dayandığını göstermektedir. Mitolojik olarak tanımladığımız kavramlar ve olaylar Türk milletinin dini, yaşamsal ve geleneksel özelliklerini yansıtmaktadır. Türk mitolojisi içerisinde süzülecek olan Türk Felsefesi kavramı, felsefenin tıkanıdığı yerden aynı hızla anlama olan gidişin devamlılığını da sağlayacaktır. Bir doğaüstü efsane niteliği taşıyan mitolojik verilerin dışında da ayrıca toplumsal bakış açıları, yapılan mimari eserler de somut bir felsefe yönünü ortaya koyacağından, birden fazla boyutuyla felsefe tarihi çerçevesinin genişletilebilmesi için, Türk Tarihinin "kültürel kodlarının çözümlenmesi" şeklinde incelenmesi gerekmektedir (Kaya, 2005, 128).

Bir milletin felsefe ile ilgili yakınlığını ortaya çıkarmak için o milletin dilinde felsefe kelimesinin hangi anlamda kullanıldığı ve nelere karşılık geldiğine bakılmalıdır (Uygur, 2002, 25). Toplumlar, tanımlamalarını ihtiyaçlarına buldukları karşılıklar dâhilinde yapmaktadırlar ve felsefeden beklenen karşılık da toplumun felsefeye yakınlığının ölçülmesi noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum o milletin felsefeye verdiği önemi de göstereceğinden çok önemlidir. Aynı zamanda o milletin dilinin tarihi de, felsefesinin ortaya çıkarılması için araştırmacıların sorumluluk alanındadır. Çünkü dil iletişimin en önemli aracıdır. Her durumda olduğu gibi felsefede de en somut iletişim yolu dil ile sağlanmaktadır. Bu bağlamda Türk Dili, Türk Felsefesinin yansıtıcı aracı olarak öne çıkmaktadır. Bir milletin felsefesine ulaşmak için, dildeki sözcükler ve bu sözcüklerin anlamları incelenmelidir. Başlı başına bir dilin felsefe için yeterli olup olmadığı konusunda bahsediyoruz. O zaman sorulması gereken soru, felsefenin ilerlemesi ve gelişmesi için Türkçenin ne gibi bir fayda sağlayacağı sorusudur. Sorunun cevabı yine Türk Tarihinin derin zamanlarına dayanmaktadır. Türkçe, yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda kullanılmış bir dil olduğundan bu coğrafyaların da etkisiyle geniş bir anlam derinliğine sahiptir. Türkçenin bahsedilen süreç içerisinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının üçünde de kullanılmış olması bu durumun bir göstergesidir (Ercilasun, 2015, 13). Aynı zamanda bu üç kıtada konuşulan Türkçe, birbirinden uzak topluluklarda kullanıldığından da bazı farklılıklar olmuştur (Bıçak, 2009, 44). Bu farklılıklar Türkçenin değerine değer katmakla birlikte aynı anlamlara gelen farklı sözcüklerin de



oluşmasına neden olmuştur. Dildeki derinliğin fazla ve anlamsal temellerin güçlü olması bu duruma dayanmaktadır. Tüm bu nedenlerle diğer gelişmiş diller gibi Türkçenin de bir felsefe dili olduğunu söylemek gerekir. Türkçe düşünebilen zihinlerin yazdıkları eserlerin Türk Kültürünü ve buna bağlı olarak Türk Felsefesini yansıttıkları gerçeği görülmelidir.

## 2. Tarihe Karşı Sorumluluk

Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının önemli dayanak noktalarından bir tanesi de tarihe karşı duyulan sorumluluktur. Tarih, alanı içerisinde bir bütünü temsil etmektedir. Farklı medeniyetlerin tarihi bu bütünün parçalarını, bu medeniyetlerin farklı olaylar karşısındaki tutumları da parçanın daha küçük bileşenlerini meydana getirmektedir. Her bir parçanın aydınlatılması, bütünün aydınlatılması noktasında bir ilerlemedir. Bu ilerleme tarihin özellikleri ile doğru orantılıdır. Parçalar, tarihin özellikleri doğrultusunda nedenselliklerden doğan bilgilerle ve birbirini tetikleyen olaylarla aydınlatılır. Bu durum da bütüne doğrudan yansır.

Bir Türk Felsefesi Tarihinin yazımı, tarihin kendi içerisinde bulunan eksik bir parçanın tamamlanması anlamını taşımaktadır. Genel anlamda felsefe tarihi bir tarihselliği ifade ettiğinden bunun içerisindeki Türk Felsefesi Tarihi de henüz aydınlatılmayı bekleyen bir alandır. Tarih karşısında bir durumdan sorumlu olmak o konunun aslında tarih için gerekliliğinin bir göstergesidir. Tarih bilimi insanın, eşyanın, olayların ve durumların bir hafızası olması dolayısıyla araştırmalar sonucunda geliştirilen bir özelliğe sahiptir. Felsefe tarihinin Türklerle ilgili olan kısmını aydınlatmak tarih karşısında tarihçilerin ve özellikle felsefe tarihçilerinin bir sorumluluğudur. Toplum tarafından tarih dendiğinde yaşanan geçmişin kendisi, geçmiş içerisindeki olaylar akla gelmektedir (Bıçak, 2010, 24). Felsefe tarihçisi ise, toplumun bu genel algısının dışında bir tarih anlayışına sahip olmak durumundadır. Onun tarih anlayışı, hem toplumun genel algısından uzak hem de tarihçinin bilimsel anlayışının üzerinde olmalıdır. Bir Türk Felsefesi Tarihi yazımının tarihe karşı olan sorumluluk noktası, tarihin kapalı kalmış, henüz fark edilmeyi bekleyen bir bölümünün ortaya çıkarılacak olmasıdır. Tarihin aydınlatılması gereken unsurların peşinden gitmesi gibi, felsefe tarihçisi de felsefe tarihinin aydınlatılması gereken unsurlarının peşinden gittiğinde tarihe karşı sorumluluğunu yerine getirmiş olacaktır. Bu anlamda Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının yapılması ve somut verilere ulaşılması, Türk düşüncesinin uzun yüzyıllardır dünyanın birçok yerinde cereyan etmiş, oluşmuştur. Dolayısıyla, düşünce tarihinin büyük bir bölümüne etki edecek ve bu çalışmayı gerçekleştiren ülkeler, kurumlar, şahıslar kendi alanlarının tarihine ve tarih bilimine karşı büyük bir sorumluluğu yerine getirmiş olacaklardır (Ülken, 2013, 11).

Kültür tarihi aşamalarının Türk Tarihçiliği açısından eksik olarak bırakıldığını daha önceki satırlarda da belirttiğimizden, burada bu durumun tarihsel sorumluluğu konusuna değinmek yeterli olacaktır. Bir milletin tüm birikimini insanlığa sunması ancak derli toplu çalışmalar ile mümkün olacaktır. Türk tarihinin kültürel yönünü dünya tarihinin, daha da önemli olarak felsefe tarihinin içine bütünleşmiş bir noktaya getiremediğimiz takdirde insanlığa kendimizi anlatabilmiş ve tarihin aşamalarındaki durumlara verdiğimiz tepkileri, takındığımız tutumları gösterebilmiş sayılmayız. Bu durum tarihe karşı sorumluluğumuzu yerine getiremediğimiz gibi, bize ait olanı tek bir bütün halinde ortaya koyamadığımız, insanlığın ortak mirasına sunamadığımız anlamına gelecektir. Elbette her toplum kendine ait özellikleri taşır ve kendinde barındırır. Ancak bunları bir bütün halinde sunmadığımız takdirde söz sahibi olduğumuzu iddia etmek yersiz olacaktır (Gürsoy, 2014b, 3). Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları da Türk Tarihinin ve Türk Kültürünün insanlığa ve evrensel değerlere sunulması anlamına gelmektedir.

## 3. Geleceğin İnşasında Etkin Olma

Bir milletin, insanlığın ve dünyanın geleceğinin kurulmasına katkı sunmasının tek yolu o milletin felsefeye verdiği önemdir ve o milletin hem evrensel hem de yerel anlamda felsefi birikimden haberdar olmasıdır. Felsefe ile incelik, sorgulama, karar alabilme, hayata ve olaylara anlam verebilmek daha kolay ve hızlı olacaktır. Bugünün felsefesini anlamak ve bunu yarına taşıyabilecek bir durum ortaya çıkarmak ise dünün felsefesini bilmekten geçmektedir. Bu anlamda Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları Türk milletinin, insanlığın geleceğinin inşasına katkı sunma yolunda atacağı önemli bir adımdır. Felsefe yapmak dendiğinde artık bilinen felsefelerin ve bu felsefeleri oluşturan filozofların okunup tartışılması çağ için yeterli olmamaktadır. Burada felsefenin eyleme gücünü kullanması ve felsefi bir tutumla çağın problemlerine yaklaşılması gerekmektedir. Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları, bu doğrultuda çağın sorunlarının algılanmasına da örnek teşkil edecek bir çalışmadır. Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının temeli, kültürel zenginliklerin ışığında bir meraktan ibarettir ve bu yönüyle felsefi bir özellik taşımaktadır (Gürsoy, 2014a, 36).





Evrensel nitelikte felsefecilerin bugünü anlama ve geleceği bugünün üzerine inşa etme çabalarına Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları kaynak teşkil edecektir. Düşünce tarihinin önemli bir bölümünü teşkil ettiğini düşündüğümüz Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları da, felsefenin geleceği kurma konusunda temel oluşturmasından kaynaklanan bir araştırmadan ibarettir. Felsefenin geleceğin kurulması hususunda Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarından bekleyeceği görev, özellikle Avrupa ve daha geniş anlamda Batı coğrafyasının bir ürünü olarak görülen düşünce tarihine yeni bir bakış açısı kazandıracak olmasıdır. Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları Asya'nın kültürel birikiminin büyük bir bölümünü kapsayacağından dolayı evrensel düşünce dünyasına Asya fikirlerinin girmesi sağlanacaktır. Bugüne kadar bu durum yalnızca Çin Kültürüyle sınırlı kalmıştır. Felsefe tarihçiliği içerisinde Çin milletine mensup bir veya iki filozof kendine yer bulmuştur. Batı ise her zaman Asya düşünce sistemini kendi felsefe tanımı içerisinde görmekten imtina etmiştir. Bu nedenle Çin filozoflarının öğretileri Asya'nın tüm birikimini yansıtmaktan uzak kalmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı gelecekte doğruların egemen olduğu bir felsefi sistemin kurulacak olmasında Türk Felsefesi Tarihinin aydınlatılmasını bir zorunluluk olarak görmekteyiz.

Türkiye'de felsefe eğitiminin daha nitelikli hale gelmesiyle birlikte Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarına verilen önem artmış ve bu durum da geleceğin inşası noktasında Türk felsefecilerin kendi kültürleriyle savunu yapma imkânını ve cesaretini doğurmuştur. Bu cesaretin ortaya çıkmasının sebebi ise, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet döneminde Türkiye'de kendi kültürümüze yönelik düşünce tarihine dikkat çeken çalışmaların yapılması sonucu uzun yıllardan sonra kazandığımız farkındalıktır. Aynı zamanda felsefenin ortaya çıkması ve gelişmesi için gerekli olan 1.Özgür ortam, 2.Nitelikli insan gücü, 3. Gelenekten, kökten, kültürden beslenme durumlarının olduğu da görülmektedir. Bugün meydana gelen tabloda Türklerin dünya kültür tarihine katkıları günden güne daha fazla aydınlatılmaktadır. Ortaya çıkan arkeolojik bulgular, bulunan eski eserler dünya kültür tarihinin ve medeniyetinin Asya menşeli toplumlarla oluşturulduğunu göstermektedir. Şimdi geleceğin inşasında etkin olmalıyız sorusuna, daha önce bugünün ortaya çıkmasında payımızın olmasını kanıt gösterebiliyoruz. Çünkü Orhun Yazıtları, Göktürk Devleti'nde felsefeye verilen önem, Mevlana, Yunus Emre, Farabi, Vapşı Bakşı gibi düşünürlerimiz bugünün inşasında rol oynadılar geçmişte. Rönesans'a giden süreçte Türk düşünürlerinin rolünü bugün tarih yadsımamaktadır(Uygur, 2002, 58).

Bugün, dünün geleceği olduğundan dolayı bugünü ortaya çıkaran geçmiş ile bugünün geleceği arasında sıkı bir bağ vardır. Geçmiş kültür, yarının kültüründe önemli bir rol oynadığı gibi, geçmişin bilimi de geleceğin bilimi üzerinde fazlasıyla söz sahibi olacaktır. Bilimin felsefe ile tarih boyunca aynı doğrultuda ilerlemesi ve bilim olan toplumlarda felsefe, felsefe olan toplumlarda da bilimin olması Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarında izlenebilecek bir yolu daha ortaya çıkarmaktadır (Çevik, 2015, 9). Türk bilim insanlarının Orta Çağ dediğimiz dönemde yaptıkları faaliyetler bugünkü bilimin birçok dalına temel teşkil etmiştir ve hala geçerliliğini koruyan kurallar mevcuttur. Bilimin görüldüğü toplumlarda felsefenin de görüldüğü gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda ve bunu bir kıstas olarak aldığımızda da Türk Tarihinde felsefe izlerini aramak konusunda yolumuz aydınlanmaktadır.

#### **4. Bir Felsefe Tarihçisi Bilinci: Şüphe Duyma ve Bilinmeye Olan Merakın Peşinden Gitme**

Felsefe tarihçisinin en büyük özelliği, salt tarih çalışmalarının dışında bir felsefi yöntem ile tarihçilik yapmasıdır. Felsefe tarihinde aynı konular üzerinde araştırmalar yapmak elbette felsefenin derinliği açısından yerindedir ancak bu yöntemle felsefe tarihine yeni bir bakış açısı kazandırmak pek mümkün görünmemektedir. Felsefe tarihçisi tüm insanlığın peşinde koşmalı, adeta her topluluktan insanın zihnine girmeyi denemelidir. Ancak bu yolla felsefenin ilerlemesi sağlanabilir ve yeni fikirler, yeni akımlar ortaya çıkarılabilir ya da var olan akımlara başka bir pencereden bakılması sağlanabilir. Felsefe tarihçisi, diğer dalların tarihçilerinin de yaptığı gibi eline geçen her yeni bulgu sayesinde aslında felsefe tarihini yeniden yazmaktadır(Uygur, 2016, 175). Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları da bu anlamda felsefe tarihini yeniden yazmak üzerine kurulmuş bir çalışmadır. Türk felsefe tarihçileri, bugün felsefe tarihini şekillendirmeye ve onu Türk Felsefesinin özellikleriyle yeniden yorumlamaya gayret göstermektedir. Bu anlamda Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları felsefe tarihini zenginleştirecek, farklı bakış açılarıyla felsefe tarihindeki sorulara cevap verme gayreti göstereceklerdir.

Felsefenin şüphe üzerinden ilerlemesi felsefe tarihçisini şüphe odaklı bir araştırmacı haline getirir; şüpheleri doğrultusunda gerçek ve somut bilgiye ulaşır. Türk Felsefe Tarihi çalışmalarının temel dayanaklarından bir tanesi şüpheci'dir. Türk felsefecileri dün ve bugün bir Türk Felsefesinin varlığından şüphe duyarak çalışmaya koyulmuşlardır. Gayemiz, şüphelerimizin doğru sonuçlara ulaşacağı deliller elde etmektir ve bugüne dek bu amaç doğrultusunda gerekli ve yeterli delil elde edilmiştir. Türk tarihinin kültürel tarafının bakırlığı gün geçtikçe, özellikle son otuz yıl içerisinde, yok olmaya başlamış ve felsefe süzgecinden geçen olgular elimize ulaşmış ve ulaşmaya devam etmektedir. Giderek ilerleyen çalışmalar



neticesinde olguların artması ile birlikte üzerinde şüphe duyulan noktaların tek tek aydınlığa çıkarılması beklenmektedir. Bu durum aslen felsefe tarihçisinin felsefenin yöntemini kullanması zorunluluğundan ileri gelmektedir. Nermi Uygur *Felsefenin Çağrısı* isimi kitabının “*Felsefe Tarihinin Boyutları ve Felsefe Tarihçisinin Donatımı*” adlı bölümünde, felsefe tarihçisinin felsefe ile olan ilişkisinin zorunluluğundan bahsetmektedir. Felsefe tarihçileri felsefe birikimini taşıyan, onunla donatılmış araştırmacılar (Uygur, 2016, 177). Bu yüzden Türk felsefe tarihçileri Türk Kültür Tarihinin içerisinde felsefe izlerini seçme konusunda başarılı olmak istiyorlarsa felsefe yönlerini fazlasıyla geliştirmek zorundadırlar. Her kültürel birikim bir felsefe özelliği göstermeyeceği gibi, felsefi özellikler gösteren bir olgunun kültürel olgu olması zorunluluğu da yoktur. Bu durum çok büyük bir paradoks olarak Türk Felsefesi Tarihi çalışmalarının ve araştırmacılarının önünde durmaktadır. Böylece, titiz çalışma zorunluluğu gerektiren bir durum ortaya çıkmaktadır. Türk Felsefesi Tarihi araştırmacıları burada felsefe ile donatılma konusu üzerinde fazlasıyla durmalı ve felsefenin özellikleriyle zihinlerini doldurmalıdır.

Aynı zamanda felsefe tarihçisi şüpheden yola çıkarak bilinmeyen bir şey üzerinde araştırmaya girer. Bu durum bir bakıma felsefi bir tutum ve tavrıdır. Felsefeye bir tutum gösteren kişi yalnızca filozof mu olmalıdır yoksa felsefe tarihçisi de felsefeye bir tutum gösterebilir mi? Felsefeye tutum gösteren ve olgulara felsefenin ilkeleriyle yaklaşan kişi filozoftur (Uygur, 2016, 184-185). Türk Felsefesi Tarihi şu an için bütünlüklü olarak bilinmiyor olabilir. Türk Kültürüne ait felsefi belirtiler, öge ve unsurlar olmakla birlikte Türk Felsefesi Tarihi yazımı için bunlar yeterli değildir. Bir felsefe tarihçisi bütün zorluklarına rağmen, Türk Felsefesi Tarihi çalışması yapmaktan, felsefe için bu yolda ilerlemeye devam etmelidir.

Felsefe tarihçisi bir bakıma tüm araştırmalarından sonra, felsefeye ait bir özellikten dolayı, hazır fark eden kişidir. Çünkü felsefe araştırıldığı sırada kendini var eden ve bu şekilde ortaya çıkan bir şey değildir. Felsefe tarihçisi araştırmalarının sonunda, olan bir şeyin farkına varır. Felsefe kendi kendini var eden bir şeydir (Uygur, 2016, 178). Bu durum doğal olarak felsefe tarihi için de geçerlidir. Her ne olursa olsun felsefe tarihinde de dikkate değer ilk nokta felsefenin kendisidir. Türk Tarihi içerisinde, Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları yapılırken kültür unsurlarının aynı zamanda bilgi çeşitleri ile ilgisi nedeniyle (Öner, 2008, 69-93) çatı olarak seçilmesinin nedeni de buradan kaynaklanmaktadır. Felsefi olan, kültürel olandan kendini daha fazla belli etmektedir. Türk Kültürünün içerisinde bir Türk Felsefesi Tarihi ortaya çıkarmanın da buradan başlanacak bir çalışmayla daha somut ilerlemesi beklenmektedir.

### Sonuç

Bir Türk felsefesi tarihi için mitolojik, tarihsel ve kültürel imkânlar yeterlidir. Türk Tarihi içerisinde Türk Felsefesi Tarihi çalışmaları; Türk mitolojisi, kültürü ve tarihinin topyekün, birlikli, yerelden evrensele doğru ve disiplinler arası bir işbirliği ile yapılmalıdır. Öner'in bilgi çeşitleri ile kültür unsurları arasında kurduğu ilişkiden hareketle denebilir ki, bilimsel ve felsefi bilgi bir milletin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli unsurdur. Bu açıdan da Türk felsefe tarihi çalışmaları bir dilin dolayısıyla milletin etrafında oluşmuş olan ve evrensele katılan bilgi türü, felsefi ve bilimsel bilgidir. Diğer bilgi türleri şöyle ya da böyle yereldir, millidir. Buradan hareketle Türk aydını, kendi düşüncesini, kendi dilinde ve bir felsefi bütünlük içerisinde sunmalıdır. Bütün bir Türk kültürü içerisinde bir Türk Felsefesi Tarihinin çıkması bu bilinç ve yaklaşımla ancak mümkün olabilir kanaatindeyiz.

### KAYNAKÇA

- Bıçak, A. (2009). *Türk Düşüncesi I: Kökenler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.  
Çevik, M. (2015). *Felsefe Bayiliği / Cumhuriyet Dönemi Felsefe Geleneği*. İstanbul: C Planı Akademi Yayınları.  
Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.  
Gürsoy, K. (2014a). *Bir Evrensel Projemiz Var mı?*. İstanbul: Aktif Düşünce Yayıncılık.  
Gürsoy, K. (2014b). *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?*. İstanbul: Aktif Düşünce Yayıncılık.  
Kaya, B. (2005). *Türk Felsefe Tarihi*. İstanbul: Asya Şafak Yayınları.  
Öner N. (2008). *Bilginin Serüveni*. Ankara: Vadi Yayınları.  
Uygur, N. (2002). *Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.  
Uygur, N. (2016). *Felsefenin Çağrısı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.  
Ülken, H. Z. (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.  
Yakıt, İ. (2013). *Türk-İslam Düşüncesi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.